

Själadödande skitjobb

Lisa Magnusson

NOVEMBER 2011

TIMBRO

TIMBRO [BORGERLIGHETENS FRAMTID]

Lisa Magnusson är frilansskribent och idéhistoriestudent med bakgrund som krönikör på Aftonbladet. Hon är flitigt publicerad i både de stora morgon- och kvällstidningarnas kulturbilagor, i tidskrifter som Arena och Neo, samt bloggar hos Magasinet Rodeo. Med rapporten "Själadödande skitjobb" gör hon debut som Timbro-skribent.

© Författaren och Timbro 2011

ISBN 978-91-7566-858-1

<http://www.timbro.se/innehall/?isbn=9175668581&flik=4>

www.timbro.se

info@timbro.se

INNEHÅLL

INLEDNING.....	4
PIGDEBATTEN I DAG	7
DEN LYCKLIGA STÄDERSKAN, FINNS HON?	11
EGEN TES	15

INLEDNING

Städning är en laddad syssla. Det är så symboliskt, detta med att en person får betalt för att röja upp efter en annan. I vår kultur upplevs det inte som riktigt värdigt. Debatten har fått ytterligare fart i svallvågorna kring införandet av RUT-avdraget, det vill säga den statliga subventioneringen av rengöring, underhåll och tvätt i hemmet.

Är det vettigt att vi tar av gemensamma skattemedel för att rikt folk ska kunna få det rent hemma för en billig penning? All statistik pekar ju nämligen på att de som använder RUT-avdraget är högutbildade, höglönlade. Personer som utan problem skulle ha haft råd att anlita städhjälp redan innan skatteavdraget infördes, men som väl tidigare inte tyckte att det var värt det. Synen på städarbete som värdelöst är något som genomsyrar hela vår kultur.

Till och med Moderaterna har börjat kalla sig för arbetarparti numera, men faktum är att industrisamhället ligger bakom oss. Vi står i dag i stället på randen till ett tjänstesamhälle. Det är en välbehövlig omställning med tanke på att våra resurser trots allt är ändliga. Ett samhälle vars ekonomi bygger på privata inköp av fysiska slitochslängvaror är således inte hållbart i längden. Att industrin numera är förlagd till fattigare länder med sämre arbetsrätt är en tillfällig lösning: I längden kommer vi inte att kunna konsumera på samma sätt som vi tidigare har gjort. Tjänstesamhället erbjuder en ekonomi där vi kan leva bekvämt utan att tära så mycket på jordens resurser.

Traditionellt sett har tjänstemän haft högre status och bättre villkor än arbetare, men arbetsrätten har ännu inte hunnit anpassas till den nya marknaden, varför personer inom traditionella arbetaryrken många gånger har det bättre förspant än dem som nu arbetar inom tjänstesektorn. De nya jobben och anställningsformerna är helt enkelt inte lika väl reglerade.

”Jag besökte nyligen ett callcenter där de anställda är med i Unionen”, berättar Socialdemokraternas partiledare Håkan Juholt i en intervju i LO-tidningen den 23 juni 2011. ”Sedan besökte jag Scania där de är med i IF Metall. De första jobbar under slavliknande förhållanden, får inte gå på toaletten, sitter staplade på varandra och är tjänstemän. De andra har fina vita kirurghandskar när de jobbar, lugn och tyst arbetsmiljö, kan gå på muggen precis när som helst och är arbetare. Vad är arbetare och tjänsteman? Uppdelningen är kontraproduktiv.”

Avlönad städning var förr i tiden främst ett extraknäck för kvinnor som behövde dryga ut hushållskassan. Det var tungt och dåligt betalt, så tjänsteyrke det var, men betraktades som ett hederligt jobb. I takt med att arbete har blivit det främsta medlet för människor att förverkliga sig själva så har emellertid lågstatusyrken å det närmaste stigmatiserats. Socialdemokraten Karin Wanngård skapade i våras rabalder när hon använde begreppet ”skitjobb” i en intervju med Dagens

Nyheter den 19 april 2011. Hon backade sedan, sade att hon uttryckt sig olyckligt, att det inte finns några skitjobb, att alla arbeten är viktiga. Att vi snarare borde tala om "skitvillkor".

Det finns visserligen grader i helvetet. Få har något att invända mot att till exempel funktionshindrade eller gamla har städhjälp hemma, den sortens städhjälp finansieras redan delvis med skattepengar. Det anses vidare vara värdigare att skura linoleumgolven på ett företag än att putsa och feja hemma hos direktören som äger det. Sysslan är densamma, men ju mer privat och rikt sammanhanget är, desto ovärdigare blir den, tycks vara regeln. Samtidigt är offentlighet knappast någon garant för goda arbetsvillkor.

Stat, kommun och landsting började för dryga två decennier sedan renodla sina verksamheter och lägga ut kringsysslor såsom städning på entreprenad. Numera sluts kontrakten genom upphandlingar där privata företag konkurrerar med varandra. Det finns dock inga regler kring dessa upphandlingar, annat än att de ska vara så ekonomiskt gynnsamma som möjligt för den upphandlande parten. Ingen som helst tonvikt behöver således läggas vid att de som städar samhällets fundament ska ha rätt till kollektivavtal med schyst lön, rimlig arbetsbörda, ordentlig rast, betald semester. Enligt Camilla Levin, pressekreterare på den fackliga organisationen Kommunalarbetareförbundet, stipulerar EU-reglerna till och med uttryckligen att det inte får ställas krav på kollektivavtal vid en upphandling. Det enda städföretagen kan konkurrera med är egentligen priserna, och när man pressar dem gör man det givetvis på bekostnad av andra faktorer. Visserligen har arbetsgivaren ansvar för sina anställda, men vem som egentligen bör räknas som arbetsgivare kan ofta vara svårt att lista ut i en lång kedja av entreprenörer.

"Så gott som aldrig ställs krav på arbetsmiljön, att kollektivavtal finns eller att arbetet ska utföras i enlighet med svensk lagstiftning. Alltså, alla förskjuter ansvaret någon annanstans. I entreprenadföretag är det vanligt att de anställda varslas om uppsägning på grund av arbetsbrist innan kontraktstiden har gått ut. På så sätt kan entreprenadföretagen göra sig av med obekväma eller icke högpresterande anställda. Tillfälliga anställningar är också vanliga. Det innebär att de anställda tvekar att säga ifrån vid arbetsmiljöproblem då man är rädd för att mista jobbet", varnar Annika Härenstam, arbetspsykolog och professor i arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet, i Göteborgs-Posten, 10 juli 2002.

Den så kallade pigdebatten har kommit och gått i olika omgångar, och påminner i mångt och mycket om den ibland uppblussande daghemsdebatten. Både pigdebatten och daghemsdebatten handlar om att frigöra kvinnors tid genom att professionalisera traditionella kvinnoysslor och ta betalt för dem. Men medan vänstern i Sverige traditionellt har varit positiv till dagisreformen så ställer den sig mycket kritisk till RUT-avdraget. På motsatt vis har högern ställt sig positiv till RUT-avdraget, men ogillat dagisreformen.

Ett av de flitigast använda argumenten för RUT-avdraget är att föräldrar just ska få mer tid för sina barn. Anna Gavanoas, socialantropolog och docent i genusvetenskap vid Institutet för framtidsstudier, skriver i sin forskningsrapport *Who cleans the welfare state?* att detta är en av de främsta vinsterna med att anlita städhjälp. Enligt Ellinor Platzer, lektor i sociologi som forskat kring karriärhushåll, lägger dock kvinnorna inte den extra tiden på sina barn utan på att arbeta mer (radioprogrammet Smuts, P1 den 20 juli 2011).

Så hur ser det ut? Vad har avdraget för effekt? Och hur är det med det där som kritikerna alltid säger om att RUT-avdraget ställer kvinna mot kvinna?

PIGDEBATTEN I DAG

Många är väl de som avskyr att städa och som skulle önska att disken diskade sig själv helt automagiskt. Steget till att anlita professionell städhjälp är emellertid stort. Det finns i vår kultur dels en idé om att var och en bör reda sig själv, man bör ta rätt på sin egen skit. Det är en moralisk fråga. Vidare är det för många nästintill omöjligt att tänka sig att man skulle låta en främling gå igenom alla ens privata tillhörigheter för att sortera och putsa och feja och ställa till rätta. För att stå ut med något sådant tvingas man avhumanisera den som städar, ungefär på samma sätt som vi intalar oss att läkaren, psykologen, gynekologen mer eller mindre är maskiner utan egna tankar och känslor. Det skulle bli för intimt annars. Tanken på städhjälpen som en egen person, en som kanske i all tysthet har synpunkter på oss, är inte rolig.

I fallet med läkaren, psykologen och gynekologen handlar det om auktoriteter som vi underställer oss. En städhjälp har dock låg social status. Studier visar också att två av de grupper som främst utnyttjar RUT-bidraget är de högutbildade och högavlönade, alltså personer som i sig har hög status. Glappet mellan kunden och den som utför arbetet är med andra ord ofta stort. Det finns emellertid en medvetenhet om detta. I *Who cleans the welfare state?* beskriver Anna Gavanas hur svenska kunder försöker legitimera sitt behov av hemhjälp i exceptionellt mycket större utsträckning än engelska och spanska. "En del svenska kunder känner också behov av att rättfärdiga anlitaandet av invandrad hemhjälp genom att hävda att de hjälper invandrarna till jobb och därmed ger dem en chans att stanna i Sverige" (min översättning).

SVT-redaktionen Uppdrag granskning sände i september 2010 ett teveprogram om östeuropeiska kvinnor som överger sina barn för att komma till Sverige och städa. De välmående barnfamiljerna som anlidade dem verkade i reportaget andlöst aningslösa, som om de aldrig riktigt tänkt på i vilken situation arbetskraften i deras hem befann sig. Allt de hade för ögonen var hur duktiga tjejeerna var som städade hos dem, och hur fint det blev.

Samma naiva ochoreflekterade inställning framhålls i radioprogrammet Smuts. "När man har upplevt då att man kommer in i hemmet, och det luktar härligt och gott, och man upplever den här rena energin när städerskorna har lämnat, och man kommer hem från jobbet. Så springer man raka vägen in i sovrummet och så tittar man på heltäckningsmattan, för då har de gjort sådana här liksom dammsugsränder, att allting är som en perfekt fotbollsplan ungefär. Inga ränder går på korsen och tvärsen, alla är raka. Och det är det mest fantastiska med hela städningen", säger den intervjuade städkunden, en kvinna.

Det är alltid kvinnor som intervjuas. Tittaren, lyssnaren, läsaren förmodas förstå att det här i slutänden är en kvinnofråga, och inte bara det: Kvinnorna i hem som köper sig den här sortens

tjänster har på något sätt brustit i sitt medsysterliga ansvar och bör ställas till svars för att kvinnorna som städar hos dem inte kan vara hemma med sina barn. Varken SVT eller Sveriges Radio har emellertid hittills gjort något hjärtslitande reportage om barn som sitter i Östeuropa och längtar ihjäl sig efter fäder som måste ta sig arbete i Sverige på grund av att svenska män är för upptagna med förvärvsarbete för att själva ta itu med byggnationer i hemmet.

ROT-avdraget, där ROT är en akronym för reparation, ombyggnad, tillbyggnad, ifrågasätts ytterst sällan. Man pratar gärna om RUT-jobben som "pigjobb", men någon "drängdebatt" har aldrig varit på tapeten, trots att byggarbete också är ett slitigt yrke där svartjobb är vanligt och där utländsk arbetskraft systematiskt utnyttjas av skrupulösa svenska företag. Men medan ROT-arbetaren betraktas som en professionell yrkesman är det få som har respekt för RUT-arbetarens förvärv.

"Jag kan ha lite svårt att förstå varför det skulle vara så fult med RUT-avdrag medan ROT-avdrag anses helt okej", säger Annika Härenstam när jag intervjuar henne över telefon. Hon är arbetspsykolog och professor i arbetsvetenskap vid Göteborgs universitet och har forskat i genus och arbetsmiljö. "Debatten om att människor bör städa efter sig själva är ju en moralfråga, men ur ett genusperspektiv är det svårt att förstå varför det ena skulle vara så mycket värre än det andra. Men det är ju också lite så att sådant som kvinnor alltid har kunnat inte får kosta något, medan typiska manssysslor inger respekt."

Studie efter studie visar att kvinnor gör lejonparten av allt hushållsarbete, och att städning också är en av de allra vanligaste orsakerna till konflikt i parförhållanden. Att kunna leja städhjälp borde alltså betinga ett högt värde. Ändå är den ekonomiska ersättningen ofta dålig.

"Det här jobbet har låg prioritet [för kunder som letar efter de billigaste städarna], det finns ingen status i den här branschen. På något sätt, jag vet inte hur, men på något sätt borde man höja nivån för hushållssektorn. För städning är ett väldigt fysiskt krävande jobb. Men de ser inte det, de ser det som skit, som ingenting. Och det är därför [de här] problemen uppstår, för att de vill ha det billigt" (min översättning). Så säger den ungerska städerskan Petra i *Who cleans the welfare state?*

Hennes attityd är vanlig bland framförallt svartarbetande städare.

"Det var inga intervjuade som pratade om illegalt arbete som sitt förstahandsval; de som arbetade svart tenderade att ha andra planer och se sin nuvarande situation som en tillfällig fas. Somliga intervjuade i den vita hemhjälpsbranschen betraktade emellertid städning som sin karriär och fann arbetet i städsektorn mycket tillfredsställande" (min översättning), skriver Anna Gavanoas i *Who cleans the welfare state?*

Enligt *Who cleans the welfare state?* är emellertid den vita och den svarta marknaden i praktiken ofta svåra att skilja åt.

”Vi har sett att det fortfarande finns en snabbt växande gråzon där många blir utnyttjade. Det här är extremt svårt att komma åt, särskilt inom bygg- och städsektorerna. I de sektorerna frodas exploateringen av arbetare. De [kunderna] betalar inte dem som städar: de betalar ett företag. Så även om de betalar [vitt], och även om hushållet [kunden] betalar en skälig ersättning till företaget det anlitar, så kanske han eller hon [företaget] i sin tur bara ger en liten del av betalningen till personen som utför arbetet. Här ser vi att väldigt många blir utnyttjade. Det är bra att arbetet organiseras som ett [lagligt registrerat och reglerat] företag, men det måste bli lättare att kontrollera om de lever upp till normerna [reglerna] som de ska följa. När vi har kontaktat familjer [kunder] så har vi upptäckt att de har betalat en regelmässig lön, men att en mellanhand har tagit pengarna – de har inte gått till personerna som skulle ha fått dem. Så det är inte [bara] familjerna [kunderna] som utnyttjar; vi har också sett att det är mellanhänderna eller företagen” (min översättning), berättar en person som engagerar sig ideellt för invandrare (*Who cleans the welfare state?*).

Professionaliseringen av arbetsmarknaden har gjort det svårt att få jobb. Åtminstone på papperet fordrar de flesta anställningar utbildning och flerårig erfarenhet. Intressant nog är det dock just professionaliseringen av en syssla som i modern tid har hört privatlivet till, nämligen städning, som också kan hjälpa de allra mest okvalificerade till arbete och därmed göra dem mer ekonomiskt självständiga. Alltfler har blivit beredda att betala vitt efter att priserna på hushållsnära tjänster har sjunkit. Sedan införandet av RUT-avdraget har över en miljon svenskar utnyttjat skattereduktionen, enligt Pia Blank Thörnroos, rättslig expert på Skatteverket (pressmeddelande från Skatteverket 18 juli 2011), och Sveriges största arbetsgivar- och branschorganisation för tjänsteyrken, Almega, menar i en analys av Statistiska centralbyråns siffror att avdraget har skapat 11 000 nya jobb.

Uppdrag granskning hävdar dock att avdraget blivit så populärt att kostnaden för staten, och därmed skattebetalarna, har stigit till mer än dubbelt så mycket som beräknat. Hälften av utgiften för RUT-avdraget går dessutom till de 4 procent av befolkningen som har mer än en halv miljon i årsinkomst och som väl därför rimligen skulle kunna bekosta sin städhjälp själva.

Men det finns förstås en annan grupp som har stor glädje av RUT-avdraget: barnfamiljerna.

”Jag har i princip ingenting emot att köpa tjänster, oavsett om det är hårklippning, gräsklippning, måleri, kemtvätt eller städning”, säger en person jag intervjuar. Han har inte anlitat professionell städhjälp förrän i år, vilket beror på att han har bott ensam och inte haft några problem med att ordna med städningen på egen hand. Men sedan han flyttat ihop med sin partner och de fått sitt

andra barn blev det allt svårare att hinna med. "Samtidigt hade RUT-avdraget gjort att priset på städning blivit överkomligt, så då kändes det som ett enkelt beslut att skaffa hjälp med det", säger han. "Ofta hör jag argument som att man måste ta hand om sin egen skit för att inte förlora kontakten med verkligheten. Tro mig när jag säger att vi fortfarande städar efter oss! Med två småbarn hemma måste man städa varje dag, så det vi lejt bort är egentligen inte 'städningen', utan snarare 'var sjunde städning'. Sex av sju dagar städar vi fortfarande själva. Det vår städhjälp ger oss är en dags ledigt från dammsugaren. Det innebär att vi har mer tid för varandra och mer tid för våra barn, och att vi kan börja helgen i ett välstädat hem. Det är guld värt för oss."

Så här resonerar förstås många familjer. Men hur kan man göra för att stävja den svarta marknaden? Hur kan man förbättra städarbetarnas villkor?

Ett sätt vore ökad öppenhet, menar Camilla Levin, pressekreterare på den fackliga organisationen Svenska Kommunalarbetareförbundet, Kommunal. "Skatteverkets uppgifter om vilka företag som får RUT-subventionen borde vara offentliga. Det är de inte i dag. Om de var det skulle både arbetsgivarorganisationerna och vi [på Kommunal] ha större möjlighet att i kontakt med företagen jobba för de anställdas trygghet och villkor."

Camilla Levin menar att det bör ligga i arbetsgivarorganisationernas intresse att rensa upp i branschen, eftersom de seriösa aktörerna lider av den svarta verksamheten.

"Vi kan samverka för att fler ska bli medlemmar i arbetsgivarorganisationer och i facket", menar hon.

De städare som har människors hem som arbetsplats kan på många sätt vara mycket mer utsatta än vanliga städare, jag tänker bland annat på att insynen är dålig, att svartarbete är vanligt förekommande och att många vittnar om sexuella trakasserier och liknande. Vad kan städarna själva göra för att stärka sin position och organisera sig?

"Kommunal har gjort en viktig överenskommelse med två stora företag inom branschen för hushållsnära tjänster", säger Camilla Levin. "Överenskommelsen säger att vi får komma ut och ha ett möte med de anställda, och där även företagsledningen är med en stund. Vi ser den här insatsen som väldigt viktig. Särskilt i storstäderna är det nämligen vanligt med invandrarkvinnor som bär med sig erfarenheter av att det kan vara direkt farligt att vara med i facket, och det här är ett sätt att visa att det är okej att vara fackligt ansluten i Sverige. Vi hoppas och tror att överenskommelsen som vi har med arbetsgivarna leder till en stärkt position, både för den enskilda städaren och för facket."

DEN LYCKLIGA STÄDERSKAN, FINNS HON?

Finns den lyckliga städerskan? Somliga städarbetare kan säkert finna tillfredsställelse genom sitt arbete, ett fåtal kanske rentav kan kalla sig lyckliga. Merparten kan det nog troligen inte.

Det är en märklig tid vi lever i, som över huvud taget fordrar av oss att vi ska vara lyckliga, och inte bara det: Vi bör bli lyckliga genom det vi jobbar med. Genom lönearbetet måste vi, som det så fint heter, *förverkliga oss själva*. För de flesta är det nog dock så att jobbar gör man främst för att få pengar, och har man tur så trivs man bra med det man gör. Men att vi bör leva för och genom förvärvsarbetet? Nej. Det ligger ju i ordets definition att det inte är något man ägnar sig åt enbart för att man vill det. Förvärvsarbete är "arbete som utförs mot betalning", som Nationalencyklopedin uttrycker det.

I en ny tvärstudie av tolv forskningsrapporter framkom att välbärgade personer visar mindre medkänsla än de sämre bemedlade. Dacher Keltner, professor i psykologi, förklarar resultatet av tvärstudien med att de som har det gott ställt ju har sitt på det torra och helt enkelt inte behöver samarbeta, medan fattiga är beroende av andras välvilja för att kunna hanka sig fram och därför bryr sig mer om sin nästa. En mer välvillig tolkning vore kanske att de flesta rika faktiskt verkligen tror att de har nått sin position helt på eget bevåg. Det skulle också förklara varför de som har pengar oftast är samma personer som allra ivrigast propagerar för skattesänkningar, privatiseringar och försämringar av det sociala skyddsnätet: Den gemensamma välfärden behövs ju inte, man kan ta sig fram ändå! Det handlar kanske således inte om en egentlig brist på medkänsla, utan snarare om en oförmåga att se sitt eget fördelaktiga utgångsläge och sin egen tur.

Om man tror att det enda som står mellan en människa och god ekonomi är hennes vilja så blir förstås konsekvensen att man betraktar sin omgivning som om de fattiga – om än ömkansvärda ur ett allmänhumanistiskt perspektiv – någonstans personligen är ansvariga för sin fattigdom. Det skapar då en syn på till exempel städarbetare och dessas villkor som en individuell fråga, snarare än något som formas av en rad olika faktorer till vilka även man själv bidrar i allra högsta grad.

Man skulle kunna tro att vänstern, med sitt fokus på den lilla människan, vore benägen att ta strid för städarbetarna och deras rykte. Det gör den emellertid inte. Tvärtom finns där ett utbredd förakt för städarbete, det betraktas som förnedrande i sig, en meningslös syssla för människor som inte kan få något annat jobb. I den tecknade serien "Pigan" (Galago nummer 2 2011) beskriver Hanna Petersson en ung kvinna som söker jobb i en städbransch som blomstrar efter RUT-avdragets införande. "De andra sökande verkade antingen lätt utvecklingsstörda eller var så tjocka att det lät när de andades", skriver Hanna Petersson. Huvudpersonen har inte mycket till övers för dem hon städar hos utan fuskar gärna, tar långa raster, snokar bland deras saker samt sudlar både bildligt

och bokstavligen ned ett hem under en triumfatorisk onanistund. Hon säger sig som städarbetare vara förbannad "för att en kvinna kan köpa en annan kvinna och sedan dra av henne på skatten, allt i jämställdhetens namn".

Synen på städning som i det närmaste likvärdig med prostitution, "att köpa en kvinna", är inte unik för Hanna Peterssons serie. I kapitlet "Tjänstesamhälle eller postindustriellt samhälle" ur *Människan i tjänstesamhället* tar Bengt Furåker, professor i sociologi, upp den förhärskande synen på tjänster som något som inte kan separeras från dem som utför dem. "Här finns ett par element som ofta återkommer i resonemanget kring tjänstebegreppet: skiljelinjen mellan fysiska (materiella) och icke-fysiska (sociala, icke-materiella) objekt och omöjligheten att avskilja den tjänsteproducerande individen från resultatet av verksamheten", skriver han. Entré således synen på städarbetaren som en person som inte har ett jobb med "skitvillkor", utan som har ett "skitjobb", som i någon mening faktiskt är synonym med detta sitt "skitjobb".

Städyrket är slitigt både inom offentlig och privat sektor. Enligt en rapport från Svenska miljöinstitutet 2008 är problemen egentligen ganska lätt avhjälpta. Man efterlyser bland annat:

- Bra städredskap, anpassade till arbetsuppgiften.
- God organisering som fördelar de tunga arbetsuppgifterna på flera anställda.
- Utbildning och god arbetsteknik.
- Städvänlig arbetsmiljö.
- Att överordnade tidigt uppmärksammar eventuell smärta och vidtar åtgärder för att minska belastningen.

Men ofta saknas till och med denna enklaste av förebyggande planer.

Städyrket är dåligt betalt och därtill illa ansett av alla, inte sällan även av dem som faktiskt innehar ämbetet. Att omständigheterna kring ett arbete kan vara dåliga betyder ju inte nödvändigtvis att sysslan som sådan måste vara fel, men vad städning anbelangar verkar många ha svårt att skilja på barnet och badvattnet. Att städa för pengar är per definition ett skitjobb, vi reproducerar alla den nedlåtande synen. Kanske beror det på vår syn på städning som en kvinnlig syssla som hör den privata sfären till och som därför blir alltför privat, ja, liksom skamlig? RUT-relaterat hemarbete är, till skillnad från det manligt kodade ROT-hemarbetet, värdelöst.

Det finns givetvis även städare av manligt kön, men den typiska städarbetaren är ju kvinna. Magisteruppsatsen *Pigornas återkomst* (2006) korsar olika typer av statistik från Statistiska centralbyrån:

Sett till antalet män respektive kvinnor som står till arbetsmarknadens förfogande är det en större andel av männen som är arbetslösa (SCB, Arbetskraftsundersökning). Kvinnorna är mer högtutbildade än männen, med undantag för forskarutbildning (SCB, Utbildningsnivå). Samtidigt är det en övervägande majoritet kvinnor som tjänar mindre än 20 000 kr/månaden, med andra ord utgör männen majoritet bland höginkomsttagarna (SCB, Lönestrukturstatistik). Det är övervägande kvinnor som förvärvsarbetar inom hushållsarbete och som har yrket städare, två av de yrkeskategorier som berörs av ett eventuellt skatteavdrag för hushållsnära tjänster (SCB, Yrke enligt folk- och bostadsräkningar).

Städning innebär ofta osäkra anställningsformer i stil med behovsanställning. Inte sällan utförs en del eller hela arbetet svart. Även då det verkligen handlar om en egenföretagande så är utrymmet för det där stipulerade självförverkligandet ytterst litet, ja, kanske ännu mindre. Att vara sin egen är i Sverige synonymt med att leva med kniven mot strupen. Med ansvar följer inte frihet, inte om ansvaret är absolut: då tar man aldrig riktigt ledigt. Sjuk är det få som har tid att vara. Som egenföretagare är man oftast den enda som riktigt kan jobbet, man har inte råd att hyra in någon annan som kan täcka upp för en.

Egenföretagarnas obenägenhet att vara sjuklediga har regeringen tolkat som att just de är friskare än man skulle kunna tro, och man införde därför förra sommaren en regel som gjorde det ännu svårare för dem att stanna hemma när hälsan sviker. Så länge man håller sig så frisk som de styrande tror att egenföretagare är så sparar man pengar på den nya lagen, det rör sig om nästan 2 000 kronor per år. Men den som väl blir sjuk har nu hela sju karensdagar, det vill säga: den första veckan man är sjuk får man ingen som helst ersättning från Försäkringskassan. Vanliga fastanställda har fortfarande bara en karensdag (fast de fastanställda blir förstås allt färre i den nya era av projekt-, vik-, visstids- och behovsanställning som präglar inte minst städbranschen). Enligt Ekot är det nästan hälften så många egenföretagare som sjukskrivit sig under det senaste året som under det förra. Kanske kan man se det som att egenföretagarna bara blir friskare och friskare. Allra friskast torde de väl bli om karensdagarna uppgick till 365 per år.

EGEN TES

”Vem städar hos din städerska?” frågar skribenten Åsa Linderborg på Aftonbladets kultursida (12 juni 2011). Frågan är synbarligen riktad till författaren och krönikören Johanna Koljonen, som några dagar tidigare har skrivit i Dagens Nyheter (7 juni 2011) om sin ångest inför ett hem som är bortom stökigt, ja, rentav äckligt, och om sin ångest inför det hem som sedan är rent därför att en annan kvinna har städlat det mot betalning.

”Jag vet att det finns hushåll där städning inte primärt innebär en kamp mot förruttnelse men så var det hos mig”, skriver Johanna Koljonen. ”När jag hann städa fick jag liksom alltid börja där äckligheten hotade min överlevnad mest: disk, köksytor, köksgolv, det svarta slemmet kring toalettstolens fot.” Sedan hon blivit med städhjälp börjar hennes städning i stället på nästa nivå. ”Jag plockar, organiserar, diskar min vas innan ursoppan på bottnen hinner föda nya civilisationer. Hinner känna efter, märker att lättnaden är blandad med irrationell men tydlig skam.” Det är som att hon har blivit ”en sån där makthavargubbe som behöver konstant markservice för att klara vardagen”. Fast, konstaterar hon, en fackligt ansluten hemhjälp med bra anställningsvillkor ”kostar nog inte mer än en hemmafru”.

Slikt prat menar Åsa Linderborg är att ”aktivt legitimera att samhället skiftar sig i herrskap och tjänstefolk”. Hennes syn är väldigt typisk för vänstern: Nog är vi moderna människor, nog beklagar vi att det är kvinnor som gör större delen av allt hushållsarbete, nog tycker vi att det är illa att de sliter och släpar utan att få ett öre för det. Det finns dock ett som är värre än att kvinnor utför obetalt arbete i hemmet och det är att kvinnor utför betalt arbete i hemmet. Ty i samma ögonblick som de får lön för sin möda går de från beklagligt underordnade till ”tjänstefolk”, pigor. Det är en märklig, oerhört nedlåtande syn.

”I min forskning har jag kommit över ett fotografi som visar hur kvinnogruppen ’Lön för lika hushållsarbete’ bygger upp ett informationsstånd någonstans i Västberlin i slutet av 1970-talet. Solen skiner och de ser glada och bestämda ut. En undersökning hade precis visat att västtyska hemmafruar utförde mellan 45 och 50 miljarder timmar gratisarbete per år. Dessutom stod kvinnorna för en tredjedel av lönearbetet som vid samma tid uppgick till 52 miljarder timmar. Kvinnor utförde med andra ord två tredjedelar av allt nödvändigt arbete i samhället. Män stod bara för en tredjedel. På sina affischer informerade kvinnorna om dessa fakta. De hade kommit fram till att varje kvinnas obetalda hushållsarbete var värt 1 900 mark i månaden, och undrade vart dessa pengar tog vägen. ’Med kärlek kan man inte betala några räkningar’, skrev de med stora bokstäver, och ’Hushållsarbete är samhällets nyckelindustri!’. Nu var det dags att kräva staten och männen på intäkterna de hade håvat in från kvinnornas arbete.”

Så skriver idéhistorikern Susanne Dodillet, som också har intervjuat en av dem som deltog i kampanjen (antologin F-ordet, redaktör Petra Östergren, 2008). Enligt den intervjuade var poängen med "Lön för lika hushållsarbete" inte att befästa kvinnans roll som hemmafru: "betalningen betraktades tvärtom som en förutsättning för att frigöras från hushållsarbetet." Susanne Dodillet citerar en av de andra aktivisterna: "Om man en gång har satt en prislapp på arbetet, kan man inte längre självklart, på ett naturligt sätt kräva att det blir utfört."

Mycket har förändrats sedan 1970-talet. Även om det självklart fortfarande finns de som anser att det är fel av mammor att över huvud taget lämna bort sina ungar, så är det numera relativt få som ifrågasätter att föräldrar delvis lägger ut ansvaret för barnuppfostran på en annan part. Vi har vidare inga moraliska dubier kring att låta andra laga vår mat, vare sig det rör sig om industrialiserad tillverkning av halvfabrikat eller en dagens som lagas direkt av en kock på den lilla kvarterskrogen. Ingen tycker heller att det är det minsta konstigt att vi anlitar någon för att måla om hemma, i stället för att göra det själva. Att däremot leja städhjälp anses dock fortfarande vara förfärligt.

Städning är i sig inte dåligt, utan en syssla som vilken som helst. Städning mot betalning kan också vara okej, om än illa ansett – så länge det handlar om en unge som slänger puré omkring sig, en funktionshindrad som inte ensam klarar av att byta sina gardiner, eller en gammal tant som är för darrig för att själv damma den uppsättning porslinsdjur hon har samlat på sig under sin levnad. Riktigt ful och fel blir städningen först när man hjälper någon som rent fysiskt klarar av att utföra sysslan på egen hand. Att det förhåller sig såhär beror givetvis på att vår kultur i grunden inte tycker att städning är ett riktigt jobb med ett riktigt värde.

Många menar även att det finns bättre saker än privat städhjälp att lägga de gemensamma skatteslantarna på, till exempel den offentliga sektorn. Detta argument grundar sig emellertid i ett tankefel: Det är ju inte så att RUT främst handlar om att sänka skatten för dem som redan har städhjälp. Avdraget syftar snarare till att skapa en tjänstesektor av sysslor som förut antingen har utförts av kunden själv, eller av någon som har anlitats svart. I och med RUT uppstår skatteintäkter som överhuvudtaget inte har existerat tidigare. Den offentliga sektorn står således inte på något sätt i motsatsförhållande till den privata, tvärtom kan staten genom RUT-reduktionen dra in mer pengar till bland annat vård, skola och omsorg.

Vidare är det så att ju fler som anlitar städhjälp, desto mer benägna kommer människor bli att betrakta städning som professionellt arbete, vilket kommer att innebära en höjning av yrkets status. Det är ju nämligen inte skrivet i sten att städning alltid ska behöva vara slitigt, dåligt betalt och illa ansett, eller att klyftan måste vara milsvid mellan den som betalar för tjänsten och den som utför den.

Man skulle, med väldigt enkla medel, kunna förbättra situationen för dem som städar. Från fackligt håll skulle man till exempel kunna propa på att reglerna ändras så att stat, kommun och landsting bara får göra offentliga upphandlingar med aktörer vars anställda har kollektivavtal, samt lobba för att Skattverket underlättar facklig insyn genom att offentligt redovisa vilka företag som använder sig av RUT. "För mig är det det slavaktiga utnyttjandet som inte är okej. Allt som kan bidra till att öppna den stora tjänstesektorn för vita och sjysta pengar är däremot helt okej", skrev Socialdemokraternas förra partiledare Mona Sahlin i sin bok *Med mina ord* (1996), och det ligger mycket i det. Om vi skall förbättra villkoren för städarbetarna så måste vi dock framförallt förändra den allmänna unkna synen på städning som vi alla ständigt reproducerar.

Det största problemet är nämligen allas vår attityd. Det illustreras inte minst av Sten Gellerstedts rapport *Fler arbetare måste få utvecklande jobb – inte digital Taylorism*, som utgivits av arbetstagarorganisationernas fackliga sammanslutning, LO. Rapporten refereras i LO-tidningen 28 oktober 2011. "De utarmade jobben ökar i de flesta LO-områden och yrken, från detaljhandeln till hemtjänst", rapporterar artikelförfattaren under rubriken "Själstdödande jobb ökar igen". Det är alltså inte omständigheterna kring vissa jobb som är "utarmade" eller "själstdödande", det är tydligen själva jobben i sig. Men om till och med städarbetarnas egna fackliga företrädare ser ned på deras arbete och menar att de som städar har döda själar, vem skall då försvara dem?

RUT-avdraget har många positiva sidor. Det möjliggör en förbättring av städyrkets status, och det alstrar skatteintäkter genom att skapa sysselsättning och göra svarta jobb vita. Den främsta vinsten är emellertid att det löser det gamla feministiska dilemmat med obetalt arbete i hemmet: låt det bli betalt!

Vi har allt att vinna på att professionalisera de traditionellt kvinnliga hushållssysslorna.

TIMBRO [BORGERLIGHETENS FRAMTID]

KUNGSGATAN 60, BOX 3037, 103 61 STOCKHOLM

TEL 08 587 898 00, WWW.TIMBRO.SE

